

„A brémai reformátor” vértanúsága

Hendrik van Zupthen életpéldája

Hollandiában már 1518-ban elterjedtek Luther Márton tanai. Írásait 1519-ben publikálták Antwerpenben és Leidenben. Ugyanebben az évben V. Károly császár megparancsolta, hogy „Hollandiában minden lutheri könyvet el kell égetni”. Mindenekelőtt ágostonos szerzetek voltak azok, akik nem hagyták megfélemlíteni magukat, és – wittenbergi rendtársuk által ihletve – igen korán hozzáálltak az egyházi élet reformjához. Egyik központjuk a dordrecht kolostor volt, élén *Hendrik van Zupthen* priorral, aki a „János atya” rendi nevet viselte.

Zupthen 1489-ben született, s már 1516-ban a kolostor vezetője lett. A katolikus városvezetésnek nem tetszettek „evangélikus” prédikációi, ezért elűzték őt és négy további szerzetest. Antwerpenben találtak menedékre, de még ott, az inkább liberális jellegű városban is reformszellemű ágostonosok nagy csoportjait tartóztatták le. Hendrik van Zupthen el tudott menekülni Wittenbergbe, ahol 1508 és 1512 között folytatott tanulmányokat, és megismerkedett Lutherrel.

Hendrik most megtapasztalta, hogyan szállt szembe Luther a kiátkozás pápai fenyegetésével, és égette el nyilvánosan a pápai iratot, a „bullát”. Így következett be a végleges szakítás Rómával. Ebben a zavaros időszakban Hendrik mindenekelőtt a Római levél teológiáját mélyítette el. 1521-ben „73 tételben” fejtette ki saját teológiáját: Például fellépett a „csendes magánmisék” ellen, amelyeket pénzért meg lehetett rendelni „a lelkek üdvösségért”. Ő úgy gondolta: az eucharisztia ünneplését sosem lehet Krisztus új, vértelen áldozataként

felfogni, a mise inkább a hit és a szeretet jelszerű lakomája.”

Luthernek alighanem tetszettek ezek a tételek: Wartburgból üdvözlétét küldte Hendriknek. Amikor Hendrik meghallotta, hogy Hollandiában egyre több evangélikust üldöznek, visszatért Antwerpenbe, hogy támogassa őket. De a katolikus felsőbbség nem akarta tűrni a vallási sokféleséget: letartóztattatta az

ágostonosokat. Mindenesetre a felháborodott nép az utolsó pillanatban kiszabadította Hendriket. Rendtársait, *Johannes van Esschent* és *Henrik Vost* 1523-ban, Brüsszelben máglyán elégették. Hendriknek sikerült eljutnia Brémába, ahol wittenbergi tanulmányai idején szerzett ismerősökkel találkozott. A Szent Ansgár-kápolnában elmondott prédikációit sokan hallgatták szívesen, azok még a városi tanács jóváhagyását is elnyerték, de kiváltották a klérus ellenkezését. Hendrik „a brémai reformátorra” lett.

Az összes szerzetes rendek közül a leghatározottabban az ágostonosokat érintette meg a reformáció, a 160 ágostonos kolostor közül egyedül Németországban 69-et oszlattak föl.

Noha Hendrik 1524-ben kilépett a rendből, de azt mondta: „Sosem akarok hallgatni az evangéliumról..., amíg be nem fejeztem földi pályafutásomat.” Ezért 1524 novemberében eleget tett egy meghívásnak, hogy Meldorfban prédikáljon. A nép ismét lelkesedett, de az ottani klérus, mindenekelőtt a domonkos Pater Augustinus Torneborch már néhány hét múltán gondoskodott letartóztatásáról: Hendriket Heidébe hurcolták, ott először félholtra verték, majd tűzbe vetették. Mivel teste csak részben szenesedett el, levágták a fejét, kezét, lábát, és a törzsét gúnydalokat énekelve elkapták. 1524. december 10-én ilyen irtózatosságon ért véget az első holland evangélikus, „a brémai reformátor” élete.

Luther megrémült, amikor értesült erről. Aztán Heinrich von Zupthen testvér mártírhalálának története címmel emlékiratot készített.

Mindent egybevetve a lutheri reformáció Hollandiában nem tudott érvényre jutni. Maga Luther 1530-ban azt ajánlotta az ottani evangélikusoknak, hogy vagy teljes csöndben, a nyilvánosság kizárásával tartsanak istentiszteleteket, vagy vándoroljanak ki azokhoz a fejedelmekhez, akik a reform barátai voltak. A történész *Johan Decavele* így ítélt erről: „Ez az álláspont teljesen illik Luthernek ahhoz a hajlamához, hogy a felsőbbésnél keressen támogatást. A holland nép nem kedvelte ezt, inkább az újrakeresztelők radikális mozgalmához fordult, majd pedig a harcias kálvinizmushoz.”

Christian Modehn

Forrás: Publik-Forum, 2017/8

Isteni terv – emberi akarat

Jacobus Arminius, az eleve elrendelés ellenfele

Hollandiában csak vontatottan jutott érvényre a reformáció, de már a 17. század elején szakadások és üldözések következtek be a kálvinisták között. Modernül kifejezve arról volt szó, mennyiben érvényesülhet egy humanista jellegű hit a dogmatikusan megmerevedő kálvinista egyházban.

Eleinte mindenekelőtt menekültek terjesztették Hollandiában a Kálvin szellemében megreformált

hitet. Az első szinódus 1574-ben zajlott le, s ezen megfogalmazták hitvallásukat is, Kálvinnak a predestinációról („isteni eleve elrendelésről”) szóló központi tanát képviselve: Isten öröktől fogva elrendeli, melyik ember részesül a megváltásban, és melyik kárhozik el. De csak Isten tudja, ki menekül meg, és ki nem, mondta Kálvin. „A Kálvin utáni teológusok azonban egyre nagyobb súlyt helyeztek bizonyos

emberek elvetésére, és ily módon szigorú, félelemkeltő hitrendszer keletkezett”, írja *Marius van Leeuwen* teológus.

Ennek mondott ellent határozottan a holland teológus, *Jacobus Arminius*, aki 1559-ben született Utrecht tartományban, és többek között Kálvin utódjánál, *Theodor de Bézénél* folytatott tanulmányokat Genfben. Ezután Amszterdamban lett lelkész, és 1603-ban Leidenben